

Евеліна БАЛЛА

СОНЕТИ ДМИТРА ПАВЛИЧКА В ПЕРЕКЛАДІ УГОРСЬКОЮ МОВОЮ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1 (53)

УДК 821.161.2-1'253 Павличко: 811.511.141

DOI: [https://doi.org/10.24144/2663-6840.2025.1.\(53\).8-14](https://doi.org/10.24144/2663-6840.2025.1.(53).8-14)

Балла Е. Сонети Дмитра Павличка в перекладі угорською мовою; кількість бібліографічних джерел – 12; мова українська.

Анотація. У статті представлено угорський дискурс постаті та творчості талановитого українського поета-шістдесятника Дмитра Павличка. З'ясовано, що творчий доробок цього автора майже від початків його письменницької кар'єри був у полі зору митців та критиків Угорщини, а з 70-х років з'являються перші публікації його творів у перекладі угорською мовою на сторінках періодичних видань, а також в антології української поезії. У 1981 році вийшла окрема збірка поезій Д. Павличка «Fénylő kékségben egy madár», у якій щедро представлено й сонетну творчість поета. Саме опубліковані тут художні тексти стали основним об'єктом наукового дослідження в цій публікації.

Зазначено, що пильна увага до мистецьких здобутків Д. Павличка зумовлена як історико-політичними, так і естетичними чинниками. З одного боку, угорські літературні кола позиціонують українського митця як чільного представника радянської літератури сусідньої країни, знають його як головного редактора журналу «Всесвіт» та активного громадського діяча, а з іншого, – вважають його талановитим поетом, що успішно працює в різних жанрах, через що залюбки беруться за інтерпретацію його творів угорською мовою. Окреслено імена перекладачів поезії Д. Павличка (Д. Тандорі, Д. Ронаї, Й. Ратко, Є. Гріґаші, Л. Балла), проаналізовано обсяг та якість реалізованих ними перекладів, висловлено оцінку їх перекладацької майстерності. Детально простежено корпус угорських версій сонетної спадщини Д. Павличка, багатоманітної за мотивами та поетикою. Виділено ключові зацікавлення перекладачів та специфіку їх підходу до інтерпретації оригінальних творів українського автора, звернено увагу на угорські версії його білих сонетів, притчево-сюжетних та ліричних творів цього класичного жанру. Здійснено компаративний аналіз першоджерел та перекладів, а також різних угорських версій одного й того ж сонета.

Зроблено висновок про те, що особистість Д. Павличка та його творча спадщина через численні публікації в угорській пресі, у солідних енциклопедіях та антологіях, через видання окремої збірки, важливе місце в якій займають і проаналізовані сонети, досить показово відкривалася угорському читачеві й таким чином ставала важливою ланкою українсько-угорської міжлітературної комунікації.

Ключові слова: Дмитро Павличко, українсько-угорські літературні взаємини, сонет, художній переклад, перекладацька майстерність.

Формулювання проблеми. Дмитро Павличко – це, безперечно, знакова фігура в історії української культури: витончений поет, автор філігранних сонетів та рубаї; неперевершений перекладач, завдяки якому сотні представників світового літературного простору зазвучали українською мовою; публіцист, редактор, активний громадський діяч.

Наприкінці вересня минулого року культурна громадськість святкувала 95-ліття від дня народження поета, життєва стрічка якого добігла кінця в січні 2023-го. Закінчилася подвижницька дорога чільного репрезентанта шістдесятницького руху, людини з непростю долею, якій довелося жити й працювати в добу ідеологічного пресингу та подвійних стандартів, а згодом долучитися до розбудови незалежної Української держави.

Не підлягає сумніву й те, що постать Д. Павличка намітно вписана в контекст світового письменства, адже він був активним популяризатором кращих поетичних зразків світової літератури в Україні та української культури у світі, а особливий

внесок у справу міжкультурної комунікації зробив як майстер художнього перекладу. Про цю іпостась творчого обдарування митця чимало спостережень висловлено в публікаціях авторитетних науковців. Однак потребує висвітлення питання, як інтерпретується лірика Д. Павличка іншими мовами, і, зокрема, наскільки відомою є вона для угорськомовної читацької аудиторії.

Аналіз досліджень. Творчість Д. Павличка та його перекладацька діяльність були об'єктом ґрунтовних студій та системних наукових досліджень. Варто згадати праці О. Дяченко, М. Ільницького, М. Жулинського, В. Моренця, О. Мороза, О. Никанорової, Г. Радько, Н. Савчин, у яких дослідники, розглядаючи різні аспекти мистецьких пошуків автора, окрему увагу фокусували на його сонетарії.

«Доробок Д. Павличка в жанрі сонета засвідчує плідне засвоєння сучасною поезією багатовікових художніх традицій світової культури, її художню трансформацію – творче переосмислення тем і мотивів, образів і форм. Тим-то цілком природно,

що поряд з оригінальною сонетотворчістю поет віддав багато праці перекладам українською мовою зразків цієї форми від часу її виникнення по сьогодні і створив власну антологію світового сонета» [Ільницький 1985, с. 141–142], – слушно зауважив поважний дослідник М. Ільницький.

Н. Савчин у дисертаційній праці «Сонети Д. Павличка. Поетика жанру» наголосила: «Д. Павличко створив новий поетичний вираз в українському слові, який акумулював у собі світоглядні переконання, індивідуальну манеру та особистість творця, національну своєрідність і сам процес художнього освоєння та організації життєвого матеріалу» [Савчин 1999, с. 16].

Г. Радько детально проаналізувала специфіку сонетів митця в контексті світової традиції й зазначила: «Говорити про сонетарій Павличка – це говорити про все те визначальне, чим характеризується його поетична індивідуальність. Поет не обмежується якимось певним колом спеціально для сонета призначених тем і мотивів, емоцій і почувань. Усе, притаманне йому як поетові взагалі, все, що природно виявляється в його деклараціях, посланнях, медитаціях, інвективах, елегіях, так само природно відбивається і в сонетах...» [Радько 2010, с. 130]. Власне, сонет стає візитівкою цього непересічного митця-шістдесятника, тим жанром, що репрезентує основні ідейні та поетикальні обриси його художнього профілю. І на це вказували майже всі дослідники його творчості.

Однак обране для висвітлення в цій публікації наукове питання – оприявлення сонетарію Д. Павличка угорською мовою – майже не привертало увагу літературознавців. Невеличку замітку щодо перекладів Д. Павличка угорською та словацькою мовами опублікував у журналі «Всесвіт» за 1982 рік Микола Рябчук, який, між іншим, зауважив: «Інтернаціональний пафос, притаманний творчості Д. Павличка, відіграв неабияку роль у наближенні його оригінальної поезії до іншомовних читачів» [Рябчук 1982, с. 174]. Автор статті, здійснивши порівняльний аналіз перекладу вірша Д. Павличка «*Navigare necesse est!*» угорською (автор – Деже Тандорі) та словацькою (автор – Ян Замбор) мовами й оглянувши інші переклади, прийшов до висновку, що «усі вони позначені високою фаховою ретельністю, вдумливістю, винахідливістю» [Рябчук 1982, с. 174].

В угорській пресі того часу коротку інформацію про вихід книги поезії Д. Павличка угорською мовою опублікував Мартон Колас (Kalász Márton), вказавши на «вишукану культуру форми» митця та вправність перекладачів як інтерпретаторів його художнього слова [Kalász 1981, с. 2].

Мета статті, завдання. З огляду на недостатню увагу до окресленого питання ми поставили перед собою мету – простежити рецепцію творчості Д. Павличка в Угорщині, представити корпус перекладених угорською мовою сонетів митця, зосередивши увагу на майстерності віддзеркалення в них поетики оригіналу. Досягнення мети передбачає реалізацію таких завдань: здійснити огляд матеріалів

про Дмитра Павличка, що друкувалися в угорських джерелах; простежити хронологію виходу його художніх текстів в угорських перекладах, зокрема зразків сонетотворчості автора; проаналізувати художню якість перекладів, здійснених різними інтерпретаторами.

Об'єктом вивчення в статті стали переважно переклади сонетів, що увійшли до збірки Dmítro Pavlicsko «*Fénylő kékségben egy madár*», а також твори цього жанру, що друкувалися в угорській періодиці та антологіях.

Методи та методика дослідження. У процесі досягнення наукової мети послуговуватимемося культурно-історичним, естетичним, порівняльно-типологічним, частково біографічним методами літературознавчого та перекладознавчого аналізу.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи угорський дискурс української літератури, зокрема творчості митців-шістдесятників, помічаємо постійний інтерес до художніх здобутків представників цієї літературної генерації, що виявляється, зокрема, і в численних публікаціях їхніх творів у перекладі угорською мовою. Звісно ж, це було зумовлено небувалим естетичним та ідейним розвоєм, що його репрезентувала діяльність цих «творчо й етично обдарованих» (Л. Костенко) молодих людей, однак мало при цьому й кон'юнктурне підґрунтя, бо в часи «соціалістичної співдружності» міжлітературна комунікація всіяко стимулювалася: тісними були творчі контакти між митцями сусідніх країн, діяли відділи, що займалися упорядкуванням і публікацією відповідних матеріалів; регулярно виходили періодичні видання, що друкували різнопланові публікації, які відображали літературне обличчя так званих «сусідів-братів».

Саме в такому історико-культурному контексті звучав на угорських теренах поетичний голос Дмитра Павличка, якого в усіх публікаціях позиціонували як чільного представника нової талановитої плеяди українських митців. Перші його поетичні тексти з'явилися друком у перекладі угорською мовою в 1970 році в журналі «*Nagyvilág*». У рубриці «Шість українських віршів» («*Hat ukrán vers*») поряд із поезіями Л. Костенко, В. Симоненка, В. Коротича, І. Драча було опубліковано сонет «*Auschwitz*» («Освенцім») у перекладі Дьордя Ронаї. У супровідному слові Шара Каріґ репрезентує Д. Павличка як представника шістдесятників, який, «хоча і є прихильником традиційної поезії, за своїм поглядом на життя і світосприйняттям належить до цього покоління» (переклад з угор. – наш) [Karig 1970, с. 1603].

Пильна увага до постаті й творчості Д. Павличка журналу «*Nagyvilág*», назва якого перекладається як «Всесвіт», є не випадковою. Це журнал-попратим однойменного видання, що виходило в Україні ще з початку ХХ ст. і головним редактором якого в 1971–78 роках був саме Д. Павличко. З політичних причин поет змушений був звільнитися з цієї посади. У зв'язку з цим Д. Павличко в інтерв'ю з Є. Пшеничним називає 1978 рік серед найбільш трагічних у своїй долі, зазначаючи: «1978 року, ви-

гнаний з роботи у «Всесвіті», даремно ждучи на співчуття й допомогу читачів і письменників, бачачи, як друзі уникають зустрічі зі мною, я прагнув провалитися крізь землю. Перекладаючи 66-й сонет Шекспіра, де автор говорить про бажання смерті, я насправді переживав стан людини, яка зненавиділа життя» [Павличко 2009, с. 5]. На сторінках угорського «Всесвіту» вірші Д. Павличка з'являлися досить-таки часто: їх знаходимо у номерах журналу за 1970, 1976, 1977, 1979, 1981, 1982 роки. Усі опубліковані тут угорські версії Павличкових творів реалізовані Дежьо Тандорі, у перекладацькому активі якого загалом близько ста вісімдесяти ліричних текстів цього українського письменника.

Серед видань, які ознайомлювали громадськість зі зразками української літератури і творчістю Д. Павличка зокрема, були також журнали «Szovjet irodalom», «Tiszatáj», «Új szó», «Magyar Napló», «Igaz szó», «Élet és irodalom», «Műhely» та ін.

У журналі «Szovjet irodalom» («Радянська література») за 1982 рік (№8) було опубліковано переклади двох білих сонетів Д. Павличка – «Мати» («Anyám») та «Ще про коня» («Még egyszer a lóról»), здійснені відомим угорським поетом Йожефом Ратко. Помітно, що, володіючи тонким чуттям поетичного слова, Й. Ратко досить точно передав настроєве та змістове наповнення цих Павличкових сонетних віршів, відобразив у перекладах їх ритміко-синтаксичні властивості.

У другому номері журналу «Műhely» за 1986 рік надруковано переклад одного з ранніх і дуже відомих сонетів Д. Павличка – «О рідне слово, хто без тебе я...» («Hazai szó»). Засобами угорської мови відтворив цю поезію відомий угорський поет, перекладач, критик і педагог Імре Керік (Kerék Imre).

Важливу справу в галузі популяризації української літератури в Угорщині відіграло будапештське видавництво «Європа», при якому діяв відділ слов'янських літератур, який протягом тривалого часу очолювала Шара Каріг. Ця діячка чимало зробила для поширення української культури в Угорщині: вона упорядковувала десятки видань творів українських митців, друкувала в пресі науково-популярні статті, написала передмови до окремих книжок, сама перекладала зразки української прози (І. Вільде, О. Довженка, В. Симоненка та інших). Важливим її досягненням було упорядкування й видання кількох антологій української літератури («Ukrán költők» («Українські поети») (1970), «Ismerősöm, az oroszlán» («Мій знайомий лев») (1977), «Ukrán elbeszélők» («Українські оповідачі») (1968) та «Napraforgók. Mai ukrán elbeszélések» («Соняшники. Сучасні українські оповідання») (1982)).

До об'ємної поетичної антології «Ukrán költők» увійшло тринадцять творів Дмитра Павличка. Ці тексти угорською мовою підготували Дьордь Ронаї та Єва Грігаші. Є серед них і вже згаданий сонет «Auschwitz» («Освенцім») у перекладі Дьордя Ронаї [Ukrán költők 1971, с. 479].

У видавництві «Європа» у 1981 році вийшла й окрема книга поезій Д. Павличка «Fénylő kékségben egy madár» («Птаха у ясній блакиті»), що повно-

цінно представила українського автора як талановитого поета та сонетяря. Назва збірки походить від заключного рядка вірша Д. Павличка «Лелеки», транслерованого угорською мовою Д. Тандорі.

Відповідальним редактором цього видання, як і багатьох інших перекладних книжок, була Шара Каріг. А викінченого характеру книжці надала післямова Пала Мішлеї, внесок якого в угорську україністику важко переоцінити. Він відомий і як дослідник та знавець української літератури, автор численних публікацій у пресі та передмов до різних видань українських митців, як вправний інтерпретатор української прози угорською мовою. Післяслово до аналізованої нами поетичної книги Дмитра Павличка також засвідчує літературознавчий хист автора. Пал Мішлеї тут, зокрема, пише про те, що Павличко продовжує традиції І. Франка, Лесі Українки, М. Рильського й поета короткої та трагічної долі Б.-І. Антонича. Дослідник твердить, що «чистий, свіжий голос молодого автора, вся його мистецька палітра сприймається як органічна частина творчої програми поетів нового літературного покоління шістдесятих років, мистецька насага яких живиться високими почуттями особистої відповідальності за долю світу» [Мішлей 2019, с. 1001].

На задньому форзаці книги подано коротку біографію Д. Павличка, основні етапи його професійного становлення, здобутки в галузі художнього перекладу. Наголошено на тому, що він чимало перекладав і з угорської мови, зокрема твори Ендре Аді: «...з радістю відкриття він опублікував багато класичних і сучасних творів світової літератури (досі невідомих українському читачеві), у тому числі чимало творів угорських авторів. ... ми також завдячуємо йому перекладами багатьох прекрасних віршів Аді» (переклад з угор. – наш) [Pavlicsko 1981]. І загалом, Пал Мішлеї відіграв ключову роль у компонуванні цієї книжки, у підборі текстів, змістовному огляді доробку Д. Павличка, написанні коментарів, навіть підготовці чернеткових варіантів перекладів поетичних творів. Варто також додати, що він певною мірою готував угорського читача до «зустрічі» з окремою книгою відомого українського автора, надрукувавши замітку про Д. Павличка в журналі «Tiszatáj» за 1979 рік, у якій анонсував вихід цього видання [Misley 1979, с. 50]. Ця публікація була приурочена до 50-ліття Д. Павличка й містила, крім відгуку П. Мішлеї, шість віршів поета у перекладі Д. Тандорі, серед яких сонети «Híd» («Міст»), «Antoine de Saint-Exupéry» («Антуан де Сент-Екзюпері»), «Tavas» («Весна»).

Книжка «Fénylő kékségben egy madár» становить собою якісне й змістове видання вибраних творів Дмитра Павличка угорською мовою. Тут конкретно зазначено, за якими джерелами здійснювався переклад художніх текстів, що особливо важливо для дослідника-перекладознавця, а назви усіх віршів подано двома мовами, що також програмує легку орієнтацію в іномовному просторі лірики українського шістдесятника. Уміщені тексти поділені на відповідні розділи. У цьому поділі перева-

жає тематичний та жанровий підхід, що відображено вже й у назвах окремих рубрик – «Példázatok» («Притчі»), «Szonettek» («Сонети»), «Rubáik» («Рубаї»). Нерідко назвою розділу стає характеристичний заголовок одного з віршів, що увійшов до нього («Зимові краєвиди», «Два кольори», «Зимове сонце», «Navigare necesse est» та ін.) або ж назва збірки, до якої входили ці тексти в українських виданнях, – «Пахощі хвої», «Таємниця твого обличчя» тощо. Таким чином, книга лірики Д. Павличка угорською мовою дає чітке уявлення про індивідуальний стиль українського поета, демонструє еволюцію його художнього мислення та жанрово-тематичне розмаїття його поезії.

Як відомо, поет-шістдесятник Дмитро Павличко оновив і збагатив жанр українського сонета. Його сонетарій чи не найбагатший і найдовершеніший в українській літературі другої половини ХХ століття. Творчо продовживши традиції І. Франка та поетів-неокласиків, зокрема М. Рильського, Д. Павличко підніс цей жанр на новий мистецький рівень. У його доробку є сонети притчево-сюжетні та суто ліричні, класичні римовані, а також білі сонети. Тематичний діапазон його сонетотворчості є широким і багатобарвним. Можемо упевнено стверджувати, що зінтерпретовані угорськими перекладачами тексти добре віддзеркалюють палітру сонетної творчості Д. Павличка: демонструють і традиційні, і новаторські її прикмети.

Книга «Fénylő kékségben egy madár» містить, як уже було зазначено, окремий розділ «Szonettek», до якого увійшло 52 твори сонетного жанру з різних збірок та циклів Д. Павличка – «Львівські сонети», «Білі сонети», «Київські сонети», «Сонети подільської осені».

Переважну частину сонетів переклав Дежьо Тандорі. У перекладі Дьордя Ронаї тут опубліковано тільки п'ять творів цього жанру. Мусимо додати, що на момент підготовки та публікації аналізованої нами книги Д. Ронаї уже відійшов за межу життя (у 1978 році). Обидва перекладачі самі були поетами, що дало їм змогу передати в угорських версіях поетичних творів Д. Павличка основні прикметні риси ідіостилю автора.

Перекладацьку вправність Д. Ронаї підтверджує, на нашу думку, переклад сонета «Коли мені підхлібник тисне руку...» («Ha kezem egy talpnyaló megszorítja...»), у якому інтерпретатор наближено до першотвору транслює угорськомовному реципієнту не лише його етико-філософський зміст, а й художній ареал, зокрема сонетно стрункий версифікаційний силует, практично зберігаючи при цьому схему римування та розвиток сонетної думки. Завдяки перекладацькій праці Д. Ронаї в угорському озвученні дійшли до читача також сонети «Біда навчить» («Baj tanít rá...») та «Замок над Хустом» («A Huszti vár»). Не можемо оминати, звісно, і той аспект, що Д. Ронаї, відповідно до запитів доби й офіційної влади, перекладає угорською й ідеологіч-

но марковані сонети Д. Павличка, зокрема перший сонет із циклу «Угорським комуністам», написаний молодим автором у 1956 році.

Найповніше розкривається в збірці «Fénylő kékségben egy madár» перекладацька індивідуальність Дежьо Тандорі – відомого майстра художнього перекладу, угорського поета та прозаїка, літературознавця й публіциста.

Переклавши майже п'ять десятків сонетів Д. Павличка, Д. Тандорі глибоко занурився в його художній простір. Об'єктом його угорськомовної інтерпретації стали різнопланові твори з кількох поетичних книг та циклів українського митця, тому вважаємо, що саме він явив угорському читачеві багатство сонетної творчості Павличка, продемонстрував його схильність як до розвитку традицій сонетописання, так і до торування нових поетичних стежок. Завдяки йому в угорському віддзеркаленні постали вірші з «твердою» композицією, де дотримано сонетний принцип побудови вірша за схемою теза – антитеза – висновок (наприклад, «Мені, малому, палиця ліскова...» («Gyerekkoromban mogorófarálca...»)); сонети, що мають притчеве забарвлення («Душа – немов коробка сірників» («Egy doboz gyufa – ilyesmi a lélek...»)), «Вже недалеко нам до роздорожжя» («Az útelágazás már közeleg...»), «Заходить сонце в золотих лісах» («Sűrű lomb közt arany napszállta fénye...»), «Яблуня» («Almafa») та інші).

Д. Тандорі, який і сам був творцем та теоретиком цієї канонічної форми в угорській літературі, є досить уважним до відображення «драматургії» сонета, його «конфліктної» природи та образно-метафоричного наповнення. Для прикладу, в угорському варіанті сонета «Вже недалеко нам до роздорожжя» добре передано поетику контрастів, що властива першотвору і є водночас прикметою авторського почерку Д. Павличка. Творець перекладу дещо зміщує логічні акценти (наприклад, трансформує вислів «на тому щасному розпутті», що в оригіналі окреслює доленосне місце, на риторично-окличне звертання – «Boldog keresztút!», що перекладається як «щасливе перехрестя»), а «сонетний замок» переносить із останнього рядка в передостанній:

*Csak a gyűlölet jár a szerelemmel
Tovább is együtt, s ember lesz az ember.
És vér a vér; nem víz... Mi lenne más*
[Pavlicsko 1981, c. 143].

*Ненависть не розлучиться з любов'ю,
І не водою буде кров, а кров'ю,
І чоловіком буде чоловік!*
[Павличко 1979, с. 40].

Подібні трансформації дещо приглушують динаміку розвитку сонетного мотиву, однак дають можливість перекладачу зберегти метричну рамку вірша, відображену у відповідному римуванні.

Трепетне ставлення до поетики оригіналу спостерігаємо в художньому перекладі сонету «Зрілість» («Érettség»). Д. Тандорі уміло передає рух сонетної поетичної думки, що артикулює коливання між полюсами спокою й шаленої пристрасті. Він практично зберігає синтаксичний та версифікаційний каркас вірша, відображаючи наявність риторичних питань та окличних конструкцій, кільцеве римування в катренах, щоправда трансформує його

в терцетах: в оригіналі маємо римування *622 662*, а в перекладі – *662 622*.

Сонет «Зрілість», як і згадані вище перекладені угорською мовою твори, репрезентують Д. Павличка як продовжувача традицій Франкового сонетотворення, жанровими прикметами якого були «карбований ритм», «конфлікт чуття», своєрідна набатність, вибуховість та контрастність. Подібне емоційне пульсування відчуваємо і в угорських варіантах Павличкових сонетів, адаптованих Д. Тандорі.

Потужним у сонетній творчості Д. Павличка є й ліричний струмінь. У книжці «*Fénylő kékségben egy madár*» цю тенденцію естетичних уподобань українського митця представляють переклади таких віршів, як «Карпати потонули в тишині» («*A Kárpátokra ráborult a csend...*»), «Нива» («*Szántóföld*»), «Осін» («*Ősz*»), «Сонце» («*Nap*») та інших, у яких переважають пейзажно-настрійні та філософські мотиви, відображено паралелізм буття природи і людини.

Заслуговує на увагу переклад сонета «Карпати потонули в тишині». Уже в перших рядках перекладач вдається до лексико-синтаксичних трансформацій, зміщуючи предикативні центри: «*A Kárpátokra ráborult a csend, A lucfenyőkben elpihen a lélek...*» [Pavlicsko 1981, с. 137], що українською дослівно означає «тиша впала на Карпати, у смереках розслабитися душа» (в оригіналі ж маємо «*Карпати потонули в тишині, стоять смереки у сонливій зморі...*» [Павличко 1979, с. 23]). Надалі він намагається досить точно передати образно-метафоричні компоненти поезії вірша, а от картину його поетичного синтаксису збагачує анафорою в трьох строфах та окличними інтонаціями в заключних рядках, підкреслюючи їх пуантність:

És mielőtt a napfény felragyog,

A hegyek ormán – ó, mily érzetek! –

A földőcéán ura lehetek! [Pavlicsko 1981, с. 137].

Водночас Д. Тандорі, вірний своїй перекладацькій тактиці, намагається максимально відобразити застосований автором спосіб римування (*абаб абаб 622 662*).

Вдалим є й переклад вірша «Тиша» («*Csend*»), який кілька разів передруковувався в різних періодичних виданнях. Саме цей сонет добре ілюструє те, про що пише в післяслові П. Мішлеї – акустичну амплітуду поетичного вислову Д. Павличка, вдало відтворену Д. Тандорі в угорському варіанті цього сонета.

Свідченням новаторства Д. Павличка-сонетяра є його цикл «Білі сонети». Неримовані сонети, безумовно, щедро представлено в угорському виданні поезій Д. Павличка. Це сонети «Старенька рима» («*Ősdi rím*»), «Рембрандтова Даная» («*Rembrandt „Danaé”-ja*»), «Кохання» («*Szerelem*»), «Лоша» («*A csikó*»), «Міст» («*Híd*»), «Диво» («*A csoda*»), «Суть» («*A lényeg*»), «Хліб» («*Kenyér*»), «Сміх» («*Nevetés*») та кілька інших творів. Це якісні поетичні зразки, у яких добре простежується філософська струна мистецького обдарування Д. Павличка-лірика. Можемо зауважити, що угорські пе-

рекладачі залюбки беруться за переклад саме таких, неримованих, українських віршів.

Зразки сонетів знаходимо майже в усіх розділах збірки «*Fénylő kékségben egy madár*»: у циклі інтимної лірики «*Arcod titka*» («Таємниця твого обличчя») уміщено сонет «*Még sok napom vár ott túl a hegyen...*» («Ще днів моїх багато за горою...»), а в розділі «*Navigare necesse est*» – кілька таких текстів: «*Az én lelkem nem ismeri az Istent...*» («Моя душа не відає про Бога...»), «*E földön könnyelműen szét ne szórd...*» («Не розкидай без замислу по світі...»), «*Hasonmás*» («Двійник»), «*Tavaszi*» («Весна»), «*Moha*» («Мох»), «*Lelkem síkságaim ma havazott...*» («В моїй душі сьогодні сніг пішов...»), «*Íme egy ismeretlen nő...*» («Ось незнайома жінка...»). Ці твори увійшли до різних сонетних циклів Д. Павличка – «Київські сонети», «Білі сонети», «Сонети подільської осені», тому є серед них і римовані, і білі сонети.

До перекладів білих сонетів Д. Павличка вдавався й знаний перекладач із Закарпаття Ласло Балла. В авторській поетичній антології «*Csillagírás*» (1994), що об'єднала під однією обкладинкою переклади угорською мовою майже 90 українських поетів другої половини ХХ століття, опубліковано кілька віршів Павличка із циклу «Білі сонети», а саме: «*Tavaszi*» («Весна»), «*Könny és veríték*» («Сльози і піт»), «*Hangunk*» («Голос»), «*Csók*» («Цілунок»), «*A ló*» («Кінь»), «*Ismét a lóról*» («Ще про коня»), «*Tekintetem*» («Погляд»), «*Fagyal*» («Черемха»). Як бачимо, Л. Балла переклав деякі тексти, що вже публікувалися в інтерпретації інших перекладачів. Це, зокрема, ліричний білий сонет «Весна» та філософський сонет «Ще про коня». Перший із творів увійшов до збірки «*Fénylő kékségben egy madár*» у перекладі Д. Тандорі.

Цікаво порівняти дві угорські версії одного і того ж сонета. У перекладі першої строфи сонету «Весна» обидва перекладачі продемонстрували намагання максимально віддзеркалити зміст і художні прикмети першотвору, щоправда, підбирають для цього відмінні, переважно синонімічні еквіваленти. Ось для прикладу переклад перших двох рядків: «*Мов чорний гніт погашеної свічки, / Коло дороги дерево стоїть*» [Павличко 1979, с. 85] – «*Mint kilobbant gyertya sötét kanoca, / Az út szélén egy magányos fa áll*» (переклад Д. Тандорі) [Pavlicsko 1981, с. 247] – «*Mint oltott gyertya kormozó kanoca, / egy vedlett fatörzs áll az útfélen*» (переклад Л. Балли) [Balla 1994, с. 118]. Для передачі епітета «погашеної» використано майже синонімічні прикметники «*kilobbant*» та «*oltott*», а для перекладу епітета «чорний» жодний з інтерпретаторів не обирає його дослівний угорський відповідник «*fekete*»: Тандорі перекладає його словом «*sötét*», що означає «темний», а Л. Балла – «*kormozó*» («кіптявий; той, що коптить»). У наступному рядку перекладачі також вдаються до лексичних трансформацій та прийому семантичного розтягнення: Д. Тандорі додає до лексеми «*derevo*» епітет «*magányos*» – «самотнє», а Л. Балла взагалі застосовує метонімічний вираз – «*vedlett fatörzs*», що перекладається як «облізлий стовбур дерева».

У першому терцеті оригінального твору настрій ліричного героя Д. Павличка передано поетичною фразою «Мені на серці легітно» [Павличко 1979, с. 85]. Перекладачі угорською мовою передають її по-різному: Д. Тандорі чітко й стисло – «*Remeg a szívem*» [Pavlicsko 1981, с. 247], а Л. Балла знову ж таки із власними лексичними вкрапленням – «*Szívem oly könnyű, felhőtlen ma*» [Balla 1994, с. 118], що означає «моє серце таке легке й безхмарне сьогодні». Неоднаково перекладено угорською і вставне слово «мабуть». Л. Балла вживає форму «*vélem*» (на мою думку), а Д. Тандорі – «*biztosan*», що більше передає почуття упевненості, ніж сумніву.

У цілому ж, проаналізувавши ці переклади на предмет збереження образно-метафоричної, настроєвої та версифікаційної структури першоджерела, можемо зробити висновок, що переклад Д. Тандорі вправніший, ритмічніший і ліричніший, ніж варіант Л. Балли.

Сонет «Ще раз про коня», як уже згадувалося, в угорському перекладі Йозефа Ратко було опубліковано в журналі «*Szovjet irodalom*». Порівнюючи переклад цього автора з версією Л. Балли, деякі роз-

біжності помічаємо вже у відображенні поетичного заголовка: Й. Ратко передає його дослівно, як «*Még egyszer a lóró!*», у Л. Балли спостерігаємо незначну лексичну видозміну – «*Ismét a lóró!*», що буквально перекладається, як «знову про коня». Компаративний аналіз показує, що обидва тексти дуже близькі до оригіналу. Окремі лексичні розбіжності в обох випадках не руйнують його змістової та настроєвої цілісності.

Висновки. Отже, сонетний доробок талановитого українського митця-шістдесятника Дмитра Павличка у багатьох його якісних зразках завдяки перекладацьким зусиллям Дежьо Тандорі, Дьордя Ронаї, Ласло Балли та Йозефа Ратко став набуток угорського читача. Сонети Д. Павличка, що увійшли до книги «*Fénylő kékségben egy madár*», авторської антології «*Csillagírás*» та друкувались у періодиці, віддзеркалюють широту його мистецьких шукань, філософський складник поетичного хисту, уміння в класичній формі оприятити важливі буттєві питання, при цьому зберігаючи композиційну та змістову стрункість, відповідне римуння або ж творячи оригінальні неримовані (білі) сонети.

Література

1. Ільницький М. Дмитро Павличко: Нарис творчості. Київ: Дніпро, 1985. 189 с.
2. Мішлей П. Птах у блакиті піднебесній [Післямова] / з угор. переклав Сергій Панько. *Про Дмитра Павличка: збірник статей* / кол. авт.; упорядкування, вст. ст., бібліографія, список авторів статей та індекс авторів Дмитра Пилипчука. Київ: ВЦ «Просвіта», 2019. С. 1001–1004.
3. Павличко Д. Вибрані твори в двох томах. Том другий. Київ: Дніпро, 1979. 478 с.
4. Павличко Д. Поклик: Збірка поезій. Дрогобич: Коло, 2009. 176 с.
5. Радько Г. Поетика сонетарію Дмитра Павличка у контексті світової традиції. *Київська старина*. 2010. С. 125–141. URL: https://www.libr.dp.ua/text/kiestar2010_1_Radko.pdf (дата звернення – 02.05.2025).
6. Рябчук М. Слово про поета. *Всесвіт*. 1982. №11. С. 173–174.
7. Balla László. Csillagírás. Kortárs ukrán költők versei. Ungvár–Budapest: Galéria Kiadó, 1994. 216 old.
8. Karig S. Hat ukrán vers. *Nagyvilág*. 1970. 11 szám. URL: <https://adt.arcanum.com/hu/search/results/?list=eyJmaWx0ZXJzIjogeyJMcQU5HlJogWyJIVSJDfSwgInF1ZXJ5IjogImhhdCB1a3JcdTAwZTFuIHZlcnMifQ> (дата звернення – 10.04.2025).
9. Kalász M. Fénylő kékségben egy madár. *Dmitro Pavlicsko versei. Új Tükör*. 1981. 45 szám. URL: https://adt.arcanum.com/hu/view/Tukor_1981_10-12/?query=tandori+dezs%C5%91+pavlicsko+kal%C3%A1sz&pg=241&layout=s (дата звернення – 25.04.2023).
10. Misley P. *Dmitro Pavlicsko. Tiszatáj*. 1979. 11 szám. URL: https://adt.arcanum.com/hu/view/Tiszataj_1979/?query=dmitro+pavlicsko+misley&pg=1187&layout=s (дата звернення – 21.04.2025).
11. Pavlicsko Dmitro. Fénylő kékségben egy madár. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1981. 278 old.
12. Ukrán költők / Vál. és szerk. Karig S. Budapest – Uzsgorod. Magvető Kiado – Kárpáti Kiado, 1971. 600 old.

References

1. Ilnytskyi M. (1985) *Dmytro Pavlychko: Narys tvorchosti*. [Dmytro Pavlychko: An essay about his work]. Kyiv: Dnipro. 189 s. [in Ukrainian].
2. Mishlei P. (2019) *Ptakh u blakyti pidnebesnii* [A bird in the blue sky] / z uhor. pereklav Serhii Panko. *Pro Dmytra Pavlychka: zbirnyk statei*. Kyiv: VTs «Prosvita». S. 1001–1004 [in Ukrainian].
3. Pavlychko D. (1979) *Vybrani tvory v dvokh tomakh*. [Selected works in two volumes]. Tom druhyi. Kyiv: Dnipro. 478 s. [in Ukrainian].
4. Pavlychko D. (2009) *Poklyk: Zbirka poezii*. [Calling: a collection of poems]. Drohobych: Kolo. 176 s. [in Ukrainian].
5. Radko H. (2010) *Poetyka sonetarii Dmytra Pavlychka u konteksti svitovoi tradytsii*. [The Poetics of Dmytro Pavlychko's Sonnetary in the Context of the World Tradition]. *Kyivska starina*. S. 125–141. URL: https://www.libr.dp.ua/text/kiestar2010_1_Radko.pdf (data zvernennia – 02.05.2025) [in Ukrainian].
6. Riabchuk M. (1982) *Slovo pro poeta*. [A word about poet]. *Vsesvit*. № 11. S. 173–174 [in Ukrainian].
7. Balla László (1994) *Csillagírás. Kortárs ukrán költők versei*. Ungvár–Budapest: Galéria Kiadó. 216 old. [in Hungarian].

8. Karig S. (1970) Hat ukrán vers. Nagyvilág. 11. szám. URL: <https://adt.arcanum.com/hu/search/results/?list=cyJmaWx0ZXJzIjogeyJMQU5HIjogWyJIVSjdFSwgInF1ZXJ5IjogImhhdCB1a3JcdTAwZTFuIHZlcnMifQ> (data zvernennia – 10.04.2025) [in Hungarian].
9. Kalász M. (1981) Fénylő kékságben egy madár. Dmítro Pavlicsko versei. Új Tükör. 45. szám. URL: https://adt.arcanum.com/hu/view/Tukor_1981_10-12/?query=tandori+dezs%C5%91+pavlicsko+kal%C3%A1sz&pg=241&layout=s (data zvernennia – 25.04.2023) [in Hungarian].
10. Misley P. (1979) Dmítro Pavlicsko. *Tiszatáj*. 11. szám. URL: https://adt.arcanum.com/hu/view/Tiszataj_1979/?query=dmítro+pavlicsko+misley&pg=1187&layout=s (data zvernennia – 21.04.2025). [in Hungarian].
11. Pavlicsko Dmítro (1981) Fénylő kékságben egy madár. Budapest: Európa Könyvkiadó. 278 old. [in Hungarian].
12. Ukrán költők / Vál. és szerk. Karig S. (1971) Budapest – Uzsgorod. Magvető Kiadó – Kárpáti Kiadó. 600 old. [in Hungarian].

DMYTRO PAVLYCHKO'S SONNETS TRANSLATED INTO HUNGARIAN

Abstract. The article explores the Hungarian perspective on the life and works of the talented Ukrainian Sixties poet Dmytro Pavlychko. It is established that Pavlychko's literary output has been in the spotlight of Hungarian artists and critics almost from the beginning of his career. Since the 1970s, his works began appearing in Hungarian translations in periodicals and an anthology of Ukrainian poetry. In 1981, a separate collection of Pavlychko's poems, *Fénylő kékságben egy madár* («A Bird in Shining Blue»), was published, which extensively featured his sonnets. These published texts serve as the primary focus of this research.

The paper notes that the keen interest in Pavlychko's artistic achievements stems from historical-political and aesthetic factors. On the one hand, Hungarian literary circles view him as a leading representative of Soviet literature from a neighboring country, recognizing him as the editor-in-chief of the journal *Vsesvit* («The Universe») and an active public figure. On the other hand, they regard him as a talented poet who excels in various genres, prompting enthusiastic Hungarian interpretations of his works. The paper identifies the translators of Pavlychko's poetry (D. Tandori, D. Rónai, J. Ratkó, E. Görgényi, L. Balla), analyzes the volume and quality of their translations, and evaluates their skill.

A detailed examination is made of the corpus of Hungarian versions of Pavlychko's sonnets, which are diverse in themes and poetics. The key interests of the translators and their specific approaches to interpreting the Ukrainian poet's original works are highlighted, with particular attention paid to Hungarian renditions of his *blank sonnets*, parable-like narrative sonnets, and lyrical pieces in this classical genre. A comparative analysis is conducted between the original texts and their translations and between different Hungarian versions of the same sonnet.

The study concludes that Dmytro Pavlychko's persona and literary legacy have been vividly introduced to Hungarian readers through numerous publications in the Hungarian press, reputable encyclopedias, and anthologies, as well as through the release of a dedicated collection, where the analyzed sonnets hold a significant place. Thus, his works have become an important link in Ukrainian-Hungarian interliterary communication.

Keywords: Dmytro Pavlychko, Ukrainian-Hungarian literary relations, sonnet, literary translation, translation mastery.

© Балла Е., 2025 р.

Евеліна Балла – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; доцент кафедри української мови та культури Ніредьгазького університету, Ніредьгаза, Угорщина; evelina.balla76@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-9460-331X>

Evelina Balla – Candidate of Philology, Associate Professor of the Department of Ukrainian Literature, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; Associate Professor of the Department of Ukrainian Language and Culture, University of Níredgaza, Níredgaza, Hungary; evelina.balla76@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-9460-331X>